СМЕРНИЦЕ ЗА КООРДИНАЦИЈУ СИСТЕМА ЗВАНИЧНЕ СТАТИСТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Садржај

Увод ... **3**

Термини, дефиниције и скраћенице ... **5**

ПРВИ ДЕО: Општи аспекти координације СЗС ... **8**

1. Улоге и одговорности у Систему званичне статистике ... 8

1.1. Веза са Кодексом праксе ... 8

1.2. Улога РЗС ... 9

1.3. Улога осталих ОПЗС ... 9

1.4. Утврђивање и провера статуса осталих ОПЗС ... 9

1.5. Национални координациони одбор званичне статистике ... 10

1.6. Састанци, радне групе и други облици координације ... 11

2. Кодекс праксе и QAF као основ за примену смерница за координацију СЗС ... 11

3. Стратешко и оперативно планирање у СЗС ... 11

4. Метаподаци, извештаји о квалитету и показатељи квалитета ... 12

4.1. Референтни метаподаци и извештаји о квалитету ... 12

4.2. Индикатори перформанси и квалитета ... 13

5. Описивање статистичких процеса и евалуација њиховог квалитета ... 13

5.1. Описивање статистичких процеса ... 13

5.2. Евалуација и унапређење квалитета статистичких процеса ... 14

6. Стандарди, методологије и административни извори података ... 14

6.1. Стандарди и методологије ... 14

6.2. Административни и други извори података ... 15

7. Обуке, подршка и размена знања у СЗС ... 16

8. Иновације и развој званичне статистике ... 16

9. Координација међународне статистичке сарадње ... 17

ДРУГИ ДЕО: Примена Кодекса праксе ... **18**

10. Примена Кодекса праксе – институционално окружење ... 18

10.1. Улога РЗС ... 18

10.2. Препоруке за ОПЗС ... 19

10.3. Документација која потврђује примену принципа из области институционалног окружења 21
11. Примена Кодекса праксе – статистички процеси 21
11.1. Улога РЗС 21
11.2. Препоруке за ОПЗС 21
11.3. Документација која потврђује примену принципа из области статистичких процеса 22
12. Примена Кодекса праксе – статистички производи 23
12.1. Улога РЗС 23
12.2. Препоруке за ОПЗС 23
12.3. Документација која потврђује примену принципа из области статистичких производа 25

Увод

Координација и сарадња у оквиру националних статистичких система[1] и Европског статистичког система[2] представљају један од принципа *Кодекса праксе европске статистике*[3] и чине неизоставан део обезбеђивања развоја, производње и дисеминације европске статистике и њеног квалитета.

Циљ координације и сарадње, као принципа *Кодекса праксе званичне статистике Републике Србије (у даљем тексту Кодекс праксе),* јесте обезбеђивање ефикасног, усклађеног и квалитетног функционисања Система званичне статистике. Систем званичне статистике чине Републички завод за статистику, Народна банка Србије и остали одговорни произвођачи званичне статистике.

Смернице за координацију Система званичне статистике Републике Србије (у даљем тексту: Смернице) описују активности и инструменте којима Републички завод за статистику, као главни координатор Система званичне статистике, остварује своју координациону улогу на националном и међународном нивоу, као и начин на који одговорни произвођачи званичне статистике сарађују са Републичким заводом за статистику и међусобно у циљу развоја, производње и дисеминације званичне статистике. Смернице пре свега служе као оквир за сарадњу између Републичког завода за статистику и других одговорних произвођача званичне статистике, боље разумевање улога и обавеза одговорних произвођача званичне статистике у Систему званичне статистике, примену *Кодекса праксе и Оквира за обезбеђења квалитета Европског статистичког система*[4], као и припрему документације за самопроцену и проверу статуса одговорних произвођача званичне статистике.

Смернице не замењују *Закон о званичној статистици*, *Кодекс праксе* нити друге обавезујуће акте, већ их операционализују кроз препоруке, очекиване праксе, алате и доказе примене. Оне се заснивају на принципима *Кодекса праксе* и Оквира за обезбеђења квалитета Европског статистичког система и служе као оквир за примену добрих пракси, извештавање о квалитету и континуирано праћење и унапређивање квалитета статистичких производа и процеса који су у надлежности одговорних произвођача званичне статистике.

---

[1] Овде се мисли на земље које чине европски статистички систем, а то су све чланице Европске Уније и земље ЕФТА (European Free Trade Association).

[2] Координација и сарадња на нивоу европског статистичког система одвија се између Националних статистичких института и Евростата.

[3] Европски статистички кодекс праксе (European Statistics Code of Practice (CoP))

[4] Оквир обезбеђења квалитета Европског статистичког система (*QAF* - Quality Assurance Framework of the European Statistical System).

У овим смерницама ниво обавезности формулација тумачи се на следећи начин: изрази „обавезно је“, „мора“ и „дужно је“ користе се када захтев произлази из закона, подзаконских аката или другог обавезујућег документа. Израз „треба“ користи се за очекивану праксу у примени Кодекса праксе и Оквира за обезбеђења квалитета Европског статистичког система, односно за поступања која се сматрају стандардом добре праксе у Систему званичне статистике. Израз „препоручује се“ користи се за препоруке које доприносе унапређењу примене Кодекса праксе и квалитета статистичких процеса и производа, али се могу прилагодити надлежностима, капацитетима и врсти статистичких активности одговорних произвођача званичне статистике. Изрази „може“, „може се користити“ и сличне формулације користе се за примере, алате или могуће начине примене, који нису једини дозвољени начин поступања. На овај начин се у документу разграничава шта представља правну или институционалну обавезу, шта очекивану праксу, шта препоруку, а шта пример или могући инструмент примене.

Одговорни произвођачи званичне статистике учествују у раду Националног координационог одбора званичне статистике, координационог тела Система званичне статистике. Његове надлежности и активности дефинисане су Законом о званичној статистици[5] а наведене су и у оквиру ових смерница.

Први део смерница дефинише општи оквир координације Система званичне статистике: предмет координације, учеснике координације, механизме који се користе и резултате који се очекују. Области обухваћене првим делом представљају кључне области координације у Систему званичне статистике, од институционалних улога и одговорности, примене Кодекса праксе и Оквира за обезбеђења квалитета Европског статистичког система, стратешког и оперативног планирања, метаподатака и извештавања о квалитету, описивања и евалуације статистичких процеса, примене стандарда и коришћења административних и других извора података, до обука, иновација и међународне статистичке сарадње. Други део смерница усмерен је на примену Кодекса праксе кроз три области: институционално окружење, статистичке процесе и статистичке производе.

Разлика између првог и другог дела није у темама које се обрађују, већ у перспективи из које им се приступа. У првом делу полази се од координације Система званичне статистике као институционалног и оперативног механизма, док се у другом делу полази од Кодекса праксе као заједничког оквира квалитета и професионалних стандарда. Због тога се поједине области појављују у оба дела, али са различитом

[5] „Службени гласник РС“, бр. 109/25

сврхом: у првом делу као области координације у Систему званичне статистике, а у другом делу као области примене принципа и индикатора Кодекса праксе.

Термини, дефиниције и скраћенице

Статистичка активност – кровни административно-правни појам који означава активност званичне статистике која се заснива на Закону о званичној статистици, програму и плану званичне статистике, односно на другим прописима којима се уређује званична статистика. У овим смерницама овај термин се користи када се говори о формално планираним, организованим и спровођеним активностима у СЗС, укључујући њихово програмирање, планирање, координацију, праћење и извештавање.

Статистички процес – методолошко-оперативни појам који означава скуп фаза, поступака и активности кроз које се подаци производе, обрађују, анализирају, дисеминирају и евалуирају. Обухвата начин спровођења статистичке производње, укључујући методологију, изворе података, инструменте прикупљања, обраду, контроле квалитета, метаподатке, дисеминацију и мере унапређења. У овим смерницама овај термин се користи када се описује начин производње података и примена фаза GSBPM модела.

Статистички производ – резултат званичне статистике намењен корисницима, који може бити приказан као податак, скуп података, индикатор, табела, саопштење, публикација, база података, визуелизација или други облик дисеминације. Статистички производ треба да буде праћен релевантним метаподацима и информацијама о квалитету и да испуњава захтеве релевантности, тачности, правовремености, кохерентности, упоредивости, доступности и разумљивости.

РЗС – Републички завод за статистику

СЗС – Систем званичне статистике Републике Србије, који чине РЗС, Народна банка Србије и остали одговорни произвођачи званичне статистике.

ОПЗС – Одговорни произвођачи званичне статистике – органи или организације Републике Србије, аутономних покрајина и јединица локалних самоуправа, као и друга правна лица, који обављају активности званичне статистике и који су одговорни за развој, производњу и дисеминацију званичне статистике.

Координациони одбор – Национални координациони одбор званичне статистике је координационо тело СЗС које чине представници ОПЗС.

Метаподаци – структурисане информације које описују статистичке податке, њихов садржај, обухват, методологију, изворе, квалитет, периодичност, начин прикупљања, обраде и дисеминације, као и друга својства неопходна за правилно разумевање, тумачење и коришћење статистичких података.

Индикатор квалитета – квантитативна или квалитативна мера која се користи за праћење, оцену и извештавање о појединим аспектима квалитета статистичких процеса и статистичких производа, у складу са принципима и димензијама квалитета утврђеним Кодексом праксе и QAF-ом.

Кодекс праксе – Кодекс праксе званичне статистике Републике Србије, који је усклађен са Кодексом праксе европске статистике (European Statistics Code of Practice - CoP) и представља основни оквир принципа и стандарда квалитета за развој, производњу и дисеминацију званичне статистике.

QAF (QAF ESS) – Оквир обезбеђења квалитета Европског статистичког система (Quality Assurance Framework of the European Statistical System v.2, 2019)

Приручник ECC – Приручник о извештајима о квалитету и референтним метаподацима Европског статистичког система: „Handbook on Quality and Metadata Reports of the European Statistical System“ Eurostat, 2020

GSBPM – Generic Statistical Business Process Model, генерички модел статистичког пословног процеса који описује фазе и потпроцесе статистичке производње.

UNECE – United Nations Economic Commission for Europe, Економска комисија Уједињених нација за Европу.

IPA – Instrument for Pre-accession Assistance, Инструмент претприступне помоћи Европске уније.

SIMS – Single Integrated Metadata Structure, јединствена интегрисана структура метаподатака.

ESMS – Euro-SDMX Metadata Structure, структура референтних метаподатака Европског статистичког система.

ESQRS – ESS Standard for Quality Reports Structure, стандардна структура извештаја о квалитету Европског статистичког система.

EDAMIS – систем Евростата за електронску размену и пренос статистичких података у оквиру Европског статистичког система, који се користи за достављање података Евростату у складу са утврђеним токовима, форматима и роковима.

ESS Metadata Handler (ESS MH) – алат Европског статистичког система за припрему, управљање и размену референтних метаподатака и извештаја о квалитету са Евростатом, у складу са стандардним структурама метаподатака Европског статистичког система.

RZSMETA – информациони систем РЗС за управљање референтним метаподацима и извештајима о квалитету.

Peer Review – стручна процена усклађености националног статистичког система са Кодексом праксе европске статистике.

ESSnet – мрежни пројекти Европског статистичког система за заједнички развој метода, алата и стандарда.

Административни извор података – регистар, евиденција, база података или други систем података успостављен првенствено за административне, управне, регулаторне или друге нестатистичке сврхе, чији се подаци могу користити у развоју, производњи и дисеминацији званичне статистике.

Самопроцена – систематична оцена статистичке активности, статистичког процеса или институционалних пракси коју спроводи сам произвођач званичне статистике ради утврђивања степена примене принципа и индикатора Кодекса праксе, идентификовања добрих пракси, ризика и области за унапређење, као и планирања одговарајућих мера побољшања.

Статистичка поверљивост – заштита података који се односе на појединачне статистичке јединице, било да су физичка или правна лица, прикупљених или добијених за потребе званичне статистике, којом се обезбеђује да се ти подаци користе искључиво у статистичке сврхе и да се спречи директна или индиректна идентификација статистичких јединица у процесу обраде, размене и дисеминације података.

ПРВИ ДЕО: Општи аспекти координације СЗС

У првом делу смерница координација се посматра као скуп активности, механизама и очекиваних резултата којима се обезбеђује усклађено функционисање СЗС. Предмет координације су питања од заједничког значаја за развој, производњу и дисеминацију званичне статистике: планирање статистичких активности, примена стандарда и методологија, управљање метаподацима и квалитетом, описивање и евалуација статистичких процеса, коришћење административних и других извора података, јачање капацитета, иновације и међународна сарадња. Учесници координације су РЗС, као главни координатор СЗС, Народна банка Србије и остали ОПЗС, а по потреби и власници административних извора, корисници података, академска заједница, међународне организације и други релевантни актери. Координација се остварује кроз планске и програмске документе, Национални координациони одбор, радне групе, састанке, обуке, смернице, заједничке стандарде, размену података и метаподатака, извештаје о квалитету и друге облике сарадње. Очекивани резултат је усклађеније, ефикасније и транспарентније функционисање СЗС, уз јасније одговорности, бољу примену Кодекса праксе, избегавање дуплирања активности, квалитетније статистичке процесе и производе и јачу упоредивост званичне статистике.

1. Улоге и одговорности у Систему званичне статистике

Ово поглавље објашњава улоге и одговорности кључних актера у Систему званичне статистике, са посебним освртом на улогу РЗС као главног координатора, улогу ОПЗС, Националног координационог одбора, као и механизме сарадње и координације у оквиру СЗС. Сврха поглавља је да јасно разграничи институционалне улоге и прикаже како се координација остварује између РЗС, ОПЗС, Националног координационог одбора и других облика сарадње.

1.1. Веза са Кодексом праксе

Поглавље је непосредно повезано са принципом координације и сарадње (1. бис) Кодекса праксе, којим се утврђује улога РЗС као координатора активности у области развоја, производње и дисеминације званичне статистике, као и обавеза ОПЗС да активно сарађују са РЗС и другим учесницима СЗС ради обезбеђивања кохерентне и квалитетне званичне статистике. У том контексту, координација обухвата успостављање заједничких правила, стандарда и механизама сарадње, размену информација и знања, као и праћење и унапређивање функционисања СЗС.

1.2. Улога РЗС

РЗС, као главни координатор СЗС, обезбеђује услове за координисан развој, производњу и дисеминацију званичне статистике, и усмерава активности од заједничког значаја за функционисање СЗС. Ова улога обухвата припрему и предлагање стратешких и планских докумената, пружање подршке ОПЗС у примени Кодекса праксе, спровођење поступка провере статуса ОПЗС, осим Народне банке Србије, организовање састанака, радних група и обука, као и праћење усаглашености са принципима званичне статистике и стандардима квалитета.

1.3. Улога осталих ОПЗС

ОПЗС треба да активно учествују у механизмима координације СЗС, односно да у оквиру својих надлежности, доприносе његовом развоју и унапређењу, благовремено достављају информације потребне за планирање, праћење и унапређење статистичких активности, као и да међусобно сарађују у питањима од заједничког интереса. То подразумева учешће у раду координационих тела, радних група и другим облицима сарадње, као и размену података, искустава и знања и сарадњу са другим ОПЗС у питањима од заједничког интереса.

1.4. Утврђивање и провера статуса осталих ОПЗС

Директор РЗС доноси *Правилник о поступку провере статуса одговорних произвођача званичне статистике*, уз сагласност Владе Републике Србије, у складу са *Законом о званичној статистици*. Правилником се дефинишу критеријуми, фазе поступка, садржај и начин израде извештаја, као и врсте одлука које се доносе у поступку утврђивања и провере статуса ОПЗС. Сви остали ОПЗС, осим Народне банке Србије, који су наведени у важећем Програму званичне статистике, обавезни су да прођу поступак провере статуса. Поступак се спроводи у две фазе.

У првој фази проверава се испуњеност основних критеријума за статус ОПЗС. Сврха ове фазе је да се утврди да ли институција која је Програмом одређена као ОПЗС заиста обавља послове производње и дисеминације званичне статистике, или је њена улога у статистичком систему ограничена на обезбеђивање података који се користе за производњу званичне статистике од стране другог произвођача.

Провера се спроводи за сваку статистичку активност за коју је институција одређена као ОПЗС. При томе се проверава да ли је статистичка активност спроведена, да ли је институција вршила статистичку обраду података, да ли је примењена одговарајућа методологија, стандарди или класификације, да ли је друга институција вршила додатну статистичку обраду пре објављивања резултата, као и да ли су резултати статистичке активности дисеминирани. На основу ових информација утврђује се

стварна улога институције у производњи и дисеминацији званичне статистике и испуњеност основних критеријума за статус ОПЗС. Статистичке активности које ОПЗС спроводи могу бити намењене националним потребама и не морају обавезно обухватати достављање података Евростату.

Уколико се утврди да институција испуњава основне критеријуме, односно да према својој стварној улози и активностима представља ОПЗС, приступа се **другој фази** поступка. У овој фази проверава се усаглашеност производње и дисеминације званичне статистике са принципима Закона о званичној статистици и Кодексом праксе. Провера обухвата примену релевантних принципа и индикатора Кодекса праксе, као и расположивост одговарајуће документације којом се потврђује њихова примена.

О резултатима сваке фазе поступка израђује се одговарајући извештај са препоруком, који представља основу за доношење одлуке о статусу ОПЗС и за даље поступање. Препоруке се заснивају на резултатима спроведене провере и усмерене су на отклањање утврђених недостатака и унапређивање усаглашености са принципима Закона о званичној статистици и Кодексом праксе. ОПЗС их користе као основу за планирање и спровођење активности усмерених на унапређивање својих статистичких процеса и производа.

На основу резултата спроведених провера и одговарајућих извештаја, директор РЗС доноси одлуку о статусу ОПЗС. Статус ОПЗС утврђује се на период од пет година. Након доношења одлуке, листа ОПЗС објављује се на интернет страници РЗС.

Спровођење препорука прати се у оквиру редовних координационих активности РЗС, као и у наредним поступцима провере статуса, чиме се обезбеђује континуирано праћење и унапређивање усаглашености ОПЗС са принципима Закона о званичној статистици и Кодексом праксе.

1.5. Национални координациони одбор званичне статистике

Национални координациони одбор званичне статистике је координационо тело СЗС које учествује у дефинисању приоритета, даје мишљења и предлоге у вези са развојем, производњом и дисеминацијом званичне статистике, учествује у поступку припреме Кодекса праксе и аката који се односе на проверу статуса ОПЗС, као и у праћењу усаглашености ОПЗС са Законом и принципима Кодекса праксе.

ОПЗС треба да учествују у раду Координационог одбора преко својих представника и да обезбеде да се ставови, закључци и препоруке Одбора благовремено преносе у одговарајуће активности унутар институције.

1.6. Састанци, радне групе и други облици координације

Координација у СЗС остварује се кроз редовне састанке, радне групе, комитете и друге облике сарадње које иницира или координира РЗС. Ови облици сарадње треба да се користе за развој и примену статистичких стандарда, размену техничког знања, идентификацију добре праксе, решавање питања квалитета и избегавање дуплирања статистичких активности.

2. Кодекс праксе и QAF као основ за примену смерница за координацију СЗС

Кодекс праксе представља основни оквир принципа и индикатора за развој, производњу и дисеминацију званичне статистике. *QAF* допуњује *Кодекс праксе* практичним алатима, методама и примерима добре праксе за примену принципа и испуњавање стандарда квалитета.

Кодекс праксе и *QAF* се у овим смерницама користе као основ за дефинисање очекиваних пракси, препорука и доказа примене појединих принципа за ОПЗС. С тим у вези, у другом делу овог документа дате су препоруке у вези са применом *Кодекса праксе* у односу на институционално окружење, статистичке процесе и статистичке производе, што омогућава да се очекиване праксе, препоруке и документација за праћење примене јасно повежу са одговарајућом облашћу Кодекса.

Овако постављен оквир треба да помогне ОПЗС у самопроцени, припреми документације (доказа) за проверу статуса произвођача, извештавању о квалитету и планирању мера унапређења.

3. Стратешко и оперативно планирање у СЗС

Стратешко и оперативно планирање у СЗС заснива се на *Националној стратегији развоја статистике*, петогодишњим програмима и годишњим плановима званичне статистике. Ови документи обезбеђују транспарентност, дефинишу надлежности ОПЗС, описују садржину статистичких активности, изворе и методе прикупљања података, рокове објављивања и основу за праћење реализације планираних активности.

РЗС је одговоран за израду и предлагање стратешких и планских докумената званичне статистике, које припрема у сарадњи са осталим одговорним произвођачима званичне статистике. *Програм званичне статистике* дефинише активности за петогодишњи период, док *годишњи план званичне статистике* представља његову оперативну разраду и садржи опис статистичких активности, правни основ,

периодику, референтне периоде, изворе и методе прикупљања података, територијални ниво објављивања, рокове за објаву резултата и остале податке.

Програм и план су кључни инструменти за координацију, приоритизацију и праћење активности у СЗС. Они треба да омогуће јасно утврђивање улога произвођача званичне статистике, очекиваних резултата, развојних активности, ризика и услова за реализацију планираних активности.

Такође, извештаји о реализацији плана треба да се користе за праћење спроведених активности, уочавање одступања, планирање мера унапређења и припрему наредних планских циклуса. РЗС их припрема у сарадњи са ОПЗС.

4. Метаподаци, извештаји о квалитету и показатељи квалитета

Метаподаци и извештаји о квалитету представљају основ за праћење, оцену и унапређење квалитета статистичких производа и процеса. ОПЗС треба да припремају метаподатке и извештаје о квалитету за статистичке домене за које објављују званичне податке, у складу са *Приручником ЕСС* и применом *RZSMETA* система. РЗС пружа ОПЗС потребну методолошку и техничку подршку у припреми метаподатака и извештаја о квалитету.

RZSMETA систем је заснован на јединственој интегрисаној структури метаподатака — *SIMS*, која омогућава креирање структуре референтних метаподатака (*ESMS*) и структуре извештаја о квалитету (*ESQRS*). Интегрисана структура метаподатака обезбеђује конзистентност између кориснички оријентисаних и произвођачки оријентисаних информација и омогућава издвајање различитих подскупова информација у зависности од потреба корисника или произвођача.

4.1. Референтни метаподаци и извештаји о квалитету

У оквиру *SIMS* структуре разликују се референтни метаподаци и извештаји о квалитету. *ESMS* структура је у начелу кориснички оријентисана и користи се за скраћене извештаје о квалитету, јер садржи основни ниво информација о статистичком процесу, статистичким резултатима и квалитету. Она корисницима омогућава да разумеју садржај, методологију, изворе, обухват, ограничења и начин коришћења објављених статистичких података.

ESQRS структура користи се за извештаје о квалитету који су оријентисани ка произвођачима статистике. Она садржи детаљније информације о квалитету, укључујући информације о статистичком процесу, димензијама квалитета, показатељима квалитета и мерама за унапређење. У оквиру *SIMS-a*, поједини концепти

могу бити заједнички за кориснички и произвођачки оријентисане информације, што обезбеђује њихову конзистентност и упоредивост.

Учесталост ажурирања метаподатака и извештаја о квалитету може да варира у зависности од потреба и карактеристика статистичког домена, али их треба ажурирати након већих промена структуре података или основних пословних процеса.

Извештаји о квалитету треба да омогуће систематско праћење димензија квалитета: релевантности, тачности и поузданости, правовремености и поштовања рокова, кохерентности и упоредивости, као и доступности и разумљивости. Показатељи квалитета не треба да се посматрају само као формална обавеза извештавања, већ као основ за планирање конкретних мера унапређења.

4.2. Индикатори перформанси и квалитета

У произвођачком извештају о квалитету, у складу са Приручником ЕСС, треба пратити индикаторе перформанси и квалитета по релевантним димензијама. За релевантност се може пратити комплетност података, односно степен у коме су обезбеђени тражени подаци. За тачност и поузданост могу се пратити узорачке грешке, прекомерни обухват, неодговор јединица, ревизије података и стопе импутације.

За правовременост и поштовање рокова објављивања треба пратити временско кашњење до објављивања првих или коначних резултата и поштовање најављених датума објављивања. За упоредивост се може пратити дужина упоредивих временских серија, док се за доступност и разумљивост могу користити информације о начину објављивања података, доступности метаподатака и повратним информацијама корисника.

5. Описивање статистичких процеса и евалуација њиховог квалитета

Описивање статистичких процеса и евалуација њиховог квалитета представљају повезане активности у оквиру система управљања квалитетом. Њихова сврха је да се статистички процеси систематски документују, да се процени начин њиховог спровођења, идентификују јаке стране, слабости, ризици и примери добре праксе, као и да се планирају мере за унапређење квалитета.

5.1. Описивање статистичких процеса

ОПЗС могу да користе *национални модел статистичког пословног процеса* који је РЗС развио на основу *GSBPM* стандарда и прилагодио потребама званичне статистике Републике Србије. Национални модел садржи опис фаза, потпроцеса и активности статистичког процеса, дијаграм модела, као и додатне елементе за праћење квалитета, укључујући показатеље квалитета повезане са различитим нивоима структуре модела.

Модел је развијан и унапређиван кроз *IPA* пројекте, тестирањем на изабраним статистичким активностима и усклађивањем са радом *UNECE-a* на даљој разради *GSBPM* модела.

Опис статистичког процеса треба да буде припремљен пре или паралелно са самопроценом, јер представља основу за разумевање начина на који се процес спроводи, за идентификовање кључних задатака и одговорности, као и за процену ризика и могућности за унапређење. Опис процеса треба да прати релевантне фазе *GSBPM* модела, од утврђивања потреба и пројектовања процеса до прикупљања, обраде, анализе, дисеминације и евалуације. Посебну пажњу треба посветити документовању задатака носилаца одговорности, извора података, коришћених метода, контрола квалитета, метаподатака, ризика и мера за њихово ублажавање.

5.2. Евалуација и унапређење квалитета статистичких процеса

Евалуација квалитета статистичких процеса спроводи се коришћењем упитника за самопроцену и извештаја о евалуацији квалитета. Самопроцена треба да омогући практичну анализу начина на који се процес спроводи у свакој релевантној фази, са посебним освртом на примену методологија, контролу квалитета, документованост поступака, управљање ризицима, коришћење ресурса и примену мера унапређења.

Резултати самопроцене приказују се у извештају о евалуацији квалитета статистичког процеса, у коме се наводе јаке стране, уочене слабости, ризици, примери добре праксе и предложене мере унапређења. Попуњени упитник за самопроцену, извештај о евалуацији и пратећа документација достављају се РЗС, који их користи за припрему прегледа добре праксе, планирање обука, усмеравање методолошке подршке и праћење напретка у примени препорука.

Мере унапређења треба да произлазе из налаза самопроцене, извештаја о евалуацији квалитета, извештаја о квалитету, идентификованих ризика и других доказа о примени *Кодекса ӣраксе*. Оне треба да буду конкретне, временски одређене, реално спроводиве и повезане са јасно утврђеним одговорностима, очекиваним резултатима и начином праћења њихове реализације. За спровођење мера унапређења одговорни су руководиоци ОПЗС, уз стручну и методолошку подршку РЗС.

6. Стандарди, методологије и административни извори података

6.1. Стандарди и методологије

Поглавље о стандардима, методологијама и административним изворима обједињује садржај који се односи на развој и примену статистичких стандарда, методологија, класификација, концепата и процедура, као и на коришћење административних и

других извора података. ОПЗС треба да примењују важеће међународне, европске и националне стандарде и да сарађују са РЗС у њиховом увођењу, преиспитивању и ажурирању, како би се обезбедила упоредивост, кохерентност и интероперабилност података у СЗС.

Процес иницирања, развоја, преиспитивања и одобравања статистичких стандарда треба да укључује релевантне актере, укључујући ОПЗС, даваоце података и кориснике података. Утицај увођења нових стандарда треба проценити, документовати и комуницирати корисницима, а када је потребно, треба обезбедити конверзионе табеле и друга објашњења ради лакшег преласка на нове стандарде.

Листа важећих националних и међународних статистичких класификација, методолошких стандарда и других релевантних докумената треба да буде доступна произвођачима званичне статистике. Примена заједничких стандарда треба да се прати и кроз поступак провере статуса ОПЗС, извештаје о квалитету и документацију статистичких процеса.

6.2. Административни и други извори података

ОПЗС треба да достављају РЗС основне информације о административним и другим изворима података које користе за спровођење статистичких активности. Ове информације треба да обухвате назив институције која је власник извора, тачан назив административног извора, кратак опис извора, периодику преузимања података и тип података који се преузимају, односно да ли је реч о индивидуалним или агрегираним подацима.

Достављене информације треба да се користе за планирање и праћење статистичких активности, процену погодности извора за статистичку употребу, унапређење сарадње са власницима извора података и обезбеђивање упоредивости, стандардизације и интероперабилности података у оквиру СЗС.

Редовно ажурирање ових информација треба да омогући боље планирање статистичких активности, идентификовање могућности за коришћење постојећих административних и других извора, избегавање дуплирања прикупљања података и унапређење квалитета статистичке производње.

У оквиру РЗС је формирана посебна организациона јединица посвећена сарадњи са власницима административних и других извора података, у циљу обезбеђивања подршке у идентификовању, преузимању, описивању и коришћењу ових извора у статистичкој производњи.

7. Обуке, подршка и размена знања у СЗС

Обуке, подршка и размена знања у СЗС усмерене су на јачање капацитета ОПЗС у различитим доменима, укључујући примену стандарда и методологија, извештавање о квалитету, ревизије, дисеминацију, производњу индикатора одрживог развоја и друге релевантне области. РЗС организује семинаре, састанке, обуке и радне групе ради преноса техничког и методолошког знања и подстиче редовно учешће ОПЗС у овим активностима.

Програми обука треба да се планирају у складу са потребама ОПЗС и приоритетима СЗС. Посебно треба обухватити теме које су важне за примену Кодекса праксе и QAF-а, као што су квалитет, извештавање о квалитету, статистичка поверљивост, ревизије, коришћење административних и других извора података, методологије узорка, метаподаци, дисеминација, самопроцена и припрема за *Peer Review*.

РЗС је одговоран за пренос и ширење техничког знања у оквиру СЗС, нарочито приликом увођења нових метода, стандарда, информационих система или статистичких процеса. Размена знања треба да омогући идентификацију добре праксе, њено документовање и примену у различитим статистичким доменима.

8. Иновације и развој званичне статистике

Иновације и развој званичне статистике обухватају методолошке, технолошке и организационе иновације, сарадњу са академском и истраживачком заједницом, јавним институцијама, приватним сектором и међународним организацијама. Ове активности треба да буду повезане са принципима добре методологије, рационалности трошкова, одговарајуће статистичке процедуре, доступности и разумљивости, као и са употребом нових извора података и савремених технологија.

Руководиоци РЗС и ОПЗС треба да промовишу и подржавају иновације кроз сарадњу и споразуме са јавним институцијама, приватним сектором, академским и истраживачким институцијама, органима државне управе и другим релевантним актерима. Сарадња може да обухвати заједничке развојне пројекте, стручну праксу, истраживачке ангажмане, радионице и учешће на научним и стручним скуповима.

Иновације треба да буду усмерене на унапређење квалитета, ефикасности и релевантности званичне статистике, укључујући боље коришћење административних и других извора података, развој нових метода, унапређење дисеминације и примену савремених информационих решења.

9. Координација међународне статистичке сарадње

Међународна статистичка сарадња подразумева координациону улогу РЗС у комуникацији са Евростатом и другим међународним организацијама, координисано представљање СЗС у релевантним телима, испуњавање међународних обавеза, примену међународних стандарда и обезбеђивање упоредивости података. Размена података са Евростатом спроводи се преко система *EDAMIS*, док се размена референтних метаподатака и извештаја о квалитету спроводи преко *ESS Metadata Handler* (*ESS MH*). Комуникација у вези са разменом података и метаподатака са Евростатом треба да се одвија преко националног координатора за размену података са Евростатом, одређеног од стране РЗС, како би се обезбедили јединствен приступ, праћење обавеза и усаглашеност достављања података и метаподатака. ОПЗС, осим Народне банке Србије, директно достављају податке Евростату само у унапред договореним случајевима, о чему обавештавају РЗС.

РЗС представља СЗС у међународном статистичком систему и учествује у раду релевантних тела, састанака, радних група, пројеката и иницијатива, осим када су теме везане за сарадњу националних статистика и статистика централних банака када ће СЗС представљати и Народна банка Србије. Ова улога РЗС обухвата сарадњу са Евростатом, статистичким институцијама других држава, *UNECE* и другим међународним организацијама, као и праћење препорука саветодавних тела Европског статистичког система.

У областима које су у њеној искључивој надлежности, Народна банка Србије представља СЗС у оквиру међународне сарадње са Европском централном банком и другим међународним организацијама. Комуникацију у вези са разменом ових података и метаподатака, изузев према Евростату, обавља Народна банка Србије.

У извршавању међународних обавеза, РЗС и ОПЗС треба да обезбеде упоредивост статистичких података са подацима других држава, да примењују међународне стандарде и да сарађују кроз заједничке пројекте, радне групе, *ESSnet* пројекте, споразуме и друге облике међународне сарадње.

РЗС и Народна банка Србије примењују правила и договорене механизме размене података са статистичким институцијама других земаља у оквиру Европског статистичког система и шире међународне статистичке сарадње. Ова сарадња може да обухвати анализу статистичких асиметрија и статистику токова, као и друге активности усмерене на унапређење кохерентности, упоредивости и квалитета података. Размена података спроводи се уз пуно поштовање принципа статистичке

поверљивости, заштите података и договорених правила безбедног и контролисаног приступа подацима.

ДРУГИ ДЕО: Примена Кодекса праксе

Други део Смерница објашњава везу између координације СЗС и практичне примене Кодекса праксе.

Кодекс праксе представља заједнички нормативни и професионални оквир за све учеснике СЗС, док координација обезбеђује да се његови принципи примењују на усклађен, проверљив и упоредив начин. Зато је примена Кодекса обухваћена овим документом: она представља један од кључних садржаја координационе улоге РЗС и заједничку основу за сарадњу са ОПЗС, самопроцену, проверу статуса, извештавање о квалитету и планирање мера унапређења. У овом делу области институционалног окружења, статистичких процеса и статистичких производа не посматрају се превасходно као механизми координације, већ као области у којима ОПЗС треба да покажу примену релевантних принципа и индикатора Кодекса праксе, уз одговарајуће доказе, документацију и мере унапређења.

10. Примена Кодекса праксе – институционално окружење

Ово поглавље обухвата примену принципа Кодекса праксе који се односе на институционално окружење у коме се развија, производи и дисеминира званична статистика: професионалну независност, координацију и сарадњу, овлашћења за прикупљање података, адекватност ресурса, посвећеност квалитету, статистичку поверљивост и заштиту података, као и непристрасност и објективност. Сврха поглавља је да ОПЗС пружи смернице за обезбеђивање институционалних предуслова за квалитетну, независну, објективну и транспарентну производњу званичне статистике, укључујући законит приступ подацима, заштиту поверљивих података, адекватне ресурсе и једнак третман свих корисника.

10.1. Улога РЗС

РЗС, као главни координатор СЗС, прати примену принципа институционалног окружења, даје стручне и методолошке препоруке ОПЗС и обезбеђује подршку у примени Кодекса праксе. РЗС такође подстиче сарадњу у оквиру СЗС, припрема смернице, организује обуке и координационе активности и учествује у праћењу усаглашености ОПЗС са принципима званичне статистике.

10.2. Препоруке за ОПЗС

ОПЗС треба да обезбеде институционалне услове за независну, објективну и квалитетну производњу званичне статистике, укључујући примену статистичких критеријума у избору извора, метода, обраде, анализе и објављивања резултата. Посебну пажњу треба посветити политици квалитета, политици статистичке поверљивости и праћењу повратних информација запослених, као инструментима за практичну примену принципа посвећености квалитету, адекватности ресурса, поверљивости и заштите података.

ОПЗС треба да активно сарађују са РЗС и другим члановима СЗС, да достављају релевантне информације за планирање и праћење статистичких активности и да учествују у заједничким механизмима координације, укључујући Координациони одбор, радне групе, састанке и обуке.

Правила статистичке поверљивости и заштите података треба примењивати у свим фазама статистичког процеса, од прикупљања и обраде до чувања, размене и дисеминације података, уз јасно дефинисане одговорности и доказе о примени.

ОПЗС треба да прате расположивост људских, финансијских и техничких ресурса потребних за реализацију статистичких активности из своје надлежности и да недостатке документују у поступку планирања, приоритизације и извештавања.

ОПЗС треба да прате услове рада који утичу на квалитет статистичких активности, укључујући и повратне информације запослених.

10.2.1. Политика квалитета

Политика квалитета треба да представља јасан институционални оквир којим ОПЗС потврђује посвећеност квалитету у развоју, производњи и дисеминацији званичне статистике. Она треба да обухвати основне принципе управљања квалитетом, одговорности руководства и запослених, примену *Кодекса праксе* и *QAF-а*, коришћење самопроцене, извештаја о квалитету и мера унапређења као инструмената сталног побољшања.

ОПЗС се препоручује да, у складу са својим надлежностима, организационом структуром и врстом статистичких активности које спроводе, донесу сопствени интерни акт или документ о политици квалитета, којим се јасно утврђују принципи, одговорности, поступци и инструменти за обезбеђење и унапређење квалитета у статистичкој производњи. Као пример добре праксе може се користити *Политика квалитета РЗС*, која дефинише опредељење институције ка сталном побољшавању квалитета статистичких производа, процеса и услуга, оријентисаности ка

корисницима, сарадњи са даваоцима података и професионалном развоју запослених.

Политика квалитета не треба да буде само формални документ, већ основ за практично управљање квалитетом: планирање активности, документовање процеса, праћење показатеља квалитета, анализу ризика, спровођење мера унапређења и извештавање о њиховој реализацији.

10.2.2. Политика статистичке поверљивости

Политика статистичке поверљивости треба да уреди начин заштите поверљивих статистичких података у свим фазама статистичког процеса. Она треба да обухвати правила приступа подацима, коришћење података искључиво у статистичке сврхе, мере техничке и организационе заштите, поступање са микроподацима, размену података, чување и архивирање, као и правила објављивања која спречавају директну или индиректну идентификацију статистичких јединица.

ОПЗС се препоручује да, у складу са својим надлежностима, организационом структуром и врстом података којима располажу, успоставе интерне процедуре или донесу посебан интерни акт којим се детаљније уређује поступање са поверљивим статистичким подацима. Као пример добре праксе може се користити *Правилник о заштити статистичких података у РЗС-у*, који ближе прописује административне и техничке мере заштите података унутар институције.

ОПЗС треба да обезбеде да запослени који раде са статистичким подацима буду упознати са правилима поверљивости и заштите података, као и да постоје докази о примени тих правила, укључујући интерне процедуре, изјаве о поверљивости, евиденције приступа, обуке и контроле безбедности података.

10.2.3. Анкете о задовољству запослених

ОПЗС се препоручује да, у складу са својим капацитетима, периодично спроводе анкете о задовољству запослених као инструмент за праћење радног окружења, потреба за обукама, оптерећености, доступности ресурса и могућности за унапређење организације рада.

Резултати анкета могу се користити за планирање мера унапређења, јачање капацитета и праћење примене принципа који се односе на адекватност ресурса и посвећеност квалитету. У том смислу, анкете о задовољству запослених представљају користан извор информација за управљање квалитетом и за благовремено уочавање институционалних или организационих ограничења која могу утицати на реализацију статистичких активности.

10.3. Документација која потврђује примену принципа из области институционалног окружења

Праћење примене принципа институционалног окружења може се заснивати на правним и интерним актима, програму и плану званичне статистике, документацији о поступку провере статуса ОПЗС, интерном акту или документу о политици квалитета, укључујући опис принципа, одговорности и мера за обезбеђење и унапређење квалитета статистичких производа и процеса, процедурама за статистичку поверљивост и заштиту података, интерном акту или процедурама о заштити поверљивих статистичких података, укључујући административне и техничке мере за поступање са поверљивим подацима, евиденцијама о обукама, записницима са координационих састанака, документацији о ресурсима, резултатима анкета о задовољству запослених и документацији о мерама предузетим на основу тих резултата, као и извештајима о квалитету.

11. Примена Кодекса праксе – статистички процеси

Ово поглавље обухвата примену принципа Кодекса праксе који се односе на статистичке процесе: добру методологију, одговарајуће статистичке процедуре, умерено оптерећење давалаца података и рационалност трошкова. Сврха поглавља је да ОПЗС пружи смернице за планирање, спровођење, документовање и унапређење статистичких процеса у складу са Кодексом праксе, укључујући примену међународних и националних стандарда, коришћење административних и других извора података када је то могуће, праћење квалитета и ефикасно коришћење ресурса.

11.1. Улога РЗС

РЗС обезбеђује стручну и методолошку подршку ОПЗС у развоју и примени статистичких методологија, стандарда, процедура и алата за документовање процеса. РЗС подстиче примену заједничких стандарда, координира активности које се односе на унапређење процеса, пружа подршку у коришћењу административних и других извора података и прати примену принципа Кодекса праксе који се односе на статистичке процесе.

11.2. Препоруке за ОПЗС

ОПЗС треба да обезбеде да су методологије које примењују документоване, засноване на важећим међународним, европским и националним стандардима и редовно преиспитиване. Концепти, дефиниције, класификације, јединице посматрања и поступци обраде треба да се примењују доследно у оквиру различитих статистичких активности и извора података.

Статистички процеси треба да буду описани, документовани и организовани тако да омогуће праћење квалитета, проверљивост поступака, поновљивост резултата и благовремено уочавање ризика. Документација процеса према *GSBPM* моделу представља оперативну разраду ове препоруке и треба да буде повезана са метаподацима, самопроценом и мерама унапређења.

Када се користе административни и други извори података, ОПЗС треба да процене њихову погодност за статистичку употребу, укључујући обухват, ажурност, стабилност, квалитет, доступност метаподатака и усклађеност са статистичким концептима. Сарадња са власницима извора података треба да буде усмерена на унапређење квалитета извора, смањење оптерећења давалаца података и избегавање дуплирања у прикупљању података.

11.2.1. Описивање статистичких процеса према GSBPM моделу

Опис статистичких процеса треба да буде организован према фазама *GSBPM* модела: утврђивање потреба, пројектовање, изградња, прикупљање, обрада, анализа, дисеминација и евалуација. За сваку релевантну фазу треба описати активности, одговорности, носиоце активности, изворе података, коришћене методе, контроле квалитета, метаподатке, ризике и мере за њихово ублажавање.

Оваква документација омогућава бољу проверљивост и поновљивост статистичког процеса, лакше увођење нових запослених, квалитетнију самопроцену, припрему извештаја о квалитету и систематско планирање мера унапређења.

11.2.2. Самопроцена статистичких процеса

ОПЗС треба да спроводе самопроцену статистичких процеса, као инструмент за проверу примене принципа *Кодекса праксе* који се односе на статистичке процесе. Самопроцена треба да буде заснована на документацији процеса, опису фаза *GSBPM* модела, показатељима квалитета, идентификованим ризицима и мерама унапређења, а њени резултати треба да се користе за планирање даљих активности и припрему документације за проверу статуса ОПЗС.

11.3. Документација која потврђује примену принципа из области статистичких процеса

Праћење примене принципа који се односе на статистичке процесе може се заснивати на методолошким документима, описима статистичких процеса, метаподацима, процедурама за прикупљање, обраду, валидацију и ревизију података, документацији о коришћењу административних и других извора, споразумима са власницима извора података, извештајима о квалитету, евиденцијама о мерама за смањење оптерећења давалаца података и документацији о рационалном коришћењу ресурса.

12. Примена Кодекса праксе – статистички производи

Ово поглавље обухвата примену принципа Кодекса праксе који се односе на статистичке производе: релевантност, тачност и поузданост, правовременост и поштовање најављених рокова објављивања, кохерентност и упоредивост, као и доступност и разумљивост. Сврха поглавља је да ОПЗС пружи смернице за обезбеђивање квалитета статистичких производа, тако да они задовољавају потребе корисника, тачно и поуздано приказују стварност, буду објављени у складу са најављеним роковима и праћени одговарајућим метаподацима и информацијама о квалитету.

12.1. Улога РЗС

РЗС обезбеђује методолошку и стручну подршку ОПЗС у праћењу и унапређењу квалитета статистичких производа. Ова подршка обухвата смернице за извештавање о квалитету, примену метаподатака, коришћење релевантних показатеља квалитета, унапређење доступности и разумљивости статистичких резултата, као и координацију активности које доприносе кохерентности и упоредивости званичне статистике у СЗС.

12.2. Препоруке за ОПЗС

ОПЗС треба да обезбеде да статистички производи одговарају стварним и приоритетним потребама корисника, да су засновани на поузданим изворима и методама, да се објављују правовремено и у складу са унапред најављеним роковима, као и да су праћени јасним метаподацима и информацијама о квалитету. Праћење корисничких потреба, Политика дисеминације, Политика ревизија и Календар објављивања представљају посебне оперативне инструменте за примену ових препорука.

Статистички производи треба да омогуће поређење у времену, простору и између различитих извора података, уз доследну примену заједничких концепата, дефиниција, класификација, јединица и методологија.

12.2.1. Праћење корисничких потреба

Праћење корисничких потреба треба да буде систематски процес кроз који ОПЗС прикупљају, анализирају и користе информације о потребама различитих група корисника. Овај процес може да обухвати консултације са корисницима, анализу захтева за подацима, анкете о задовољству корисника, праћење употребе објављених података, повратне информације са састанака и јавних консултација, као и анализу нових потреба које произлазе из политика, стратегија и међународних обавеза.

Резултате праћења корисничких потреба треба користити у планирању статистичких активности, унапређењу садржаја и начина дисеминације, приоритизацији развојних активности и процени релевантности статистичких производа.

12.2.2. Политика дисеминације

Политика дисеминације званичне статистике представља заједнички општи оквир за правовремено, транспарентно, непристрасно и корисницима прилагођено објављивање статистичких производа у оквиру СЗС. Она уређује основне принципе, правила и одговорности у процесу дисеминације, укључујући избор канала објављивања, једнак и истовремен приступ корисника статистичким подацима, обезбеђивање метаподатака и методолошких објашњења, поступање у случају грешака или нетачних интерпретација, као и комуникацију са јавношћу.

ОПЗС, у складу са својим надлежностима и врстом статистичких производа које објављују, треба да примењују правила и принципе утврђене Политиком дисеминације, како би се обезбедили доступност, разумљивост, релевантност, непристрасност и заштита поверљивости података. Примена Политике дисеминације треба да буде повезана са праћењем корисничких потреба, календаром објављивања, политиком ревизија, метаподацима, извештајима о квалитету и мерама за унапређење комуникације са корисницима.

12.2.3. Политика ревизија

Политика ревизија треба да обезбеди транспарентно, доследно и документовано поступање у случајевима измене већ објављених статистичких података. Ревизије су нормалан део производње статистике када се користе нови или побољшани извори података, унапређују методологије или исправљају уочене грешке, али треба да се спроводе према јасним и унапред познатим правилима.

ОПЗС треба да разликују редовне, ванредне и методолошке ревизије, да документују разлоге, обим и ефекте ревизија и да корисницима обезбеде јасне информације о променама података, укључујући датум ревизије, разлог ревизије и утицај на претходно објављене резултате.

12.2.4. Календар објављивања

Треба разликовати два нивоа календара објављивања. Први ниво је календар објављивања који води и објављује сваки ОПЗС за статистичке производе из своје надлежности. Овај календар треба да обезбеди транспарентност рада појединачног произвођача званичне статистике и треба да буде јавно доступан, редовно ажуриран и усклађен са програмима и плановима званичне статистике. Други ниво је заједнички календар објављивања за целокупну званичну статистику Републике Србије, чије

успостављање и одржавање представља правац унапређења утврђен препорукама Peer Review 2017, ради обезбеђивања јединственог увида корисника у планирана објављивања статистичких производа свих ОПЗС.

У том оквиру, улоге ОПЗС и РЗС треба да буду јасно разграничене. ОПЗС треба да благовремено достављају РЗС тачне и ажурне информације о планираним објављивањима из своје надлежности, укључујући датуме и, када је применљиво, време објављивања, назив статистичког производа, врсту објаве, период на који се подаци односе и измене раније најављених рокова. РЗС, као главни координатор СЗС, одговоран је за одржавање, обједињавање и јавно објављивање заједничког календара, као и за успостављање правила, рокова и формата у којима ОПЗС достављају потребне информације. На тај начин календар објављивања постаје заједнички инструмент транспарентности, координације и једнаког приступа званичној статистици.

12.3. Документација која потврђује примену принципа из области статистичких производа

Праћење примене принципа који се односе на статистичке производе може се заснивати на извештајима о квалитету, референтним метаподацима, документацији која потврђује примену Политике дисеминације званичне статистике код ОПЗС, процедурама за објављивање статистичких производа, документацији о каналима дисеминације и комуникацији са корисницима, јавно доступним и редовно ажурираним календарима објављивања ОПЗС, евиденцијама о поштовању рокова објављивања, документацији о достављању РЗС информација потребних за ажурирање и проширење календара објављивања на статистичке производе у оквиру целокупне званичне статистике Републике Србије, документацији о ревизијама, резултатима консултација са корисницима, анкетама о задовољству корисника, методолошким документима, евиденцијама о грешкама и исправкама, као и документацији о мерама за унапређење доступности, разумљивости, кохерентности и упоредивости статистичких производа.